

Dünya Ekonomisinde Ayrışma Var mı?

Sumru Öz†

ABD finans piyasalarında 2006 yılında başlayan dalgalanmanın, 2007'den itibaren önce kredi sonra da likidite krizine dönüşerek küresel boyuta ulaşması sürecinde iktisatçılar arasında en çok tartışılan konulardan birisi dünya ekonomisinde *ayrışma* (de-coupling) olup olmadığıdır. Ayrışma ile kastedilen ise özellikle yükselen piyasa ekonomilerinin durgunluğa giren ABD ekonomisini takip edip etmeyeceğiydi.

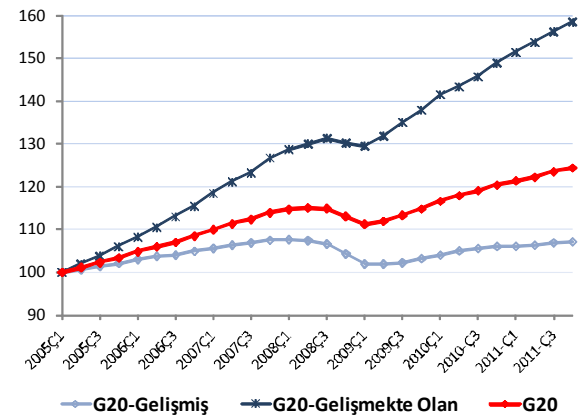
Bu konuda en karamsar görüş, dünya ekonomilerinin dış ticaret ve finans kanalıyla birbirine bağlandığı küreselleşme çağında ayrışmadan söz etmenin mümkün olmadığını ve iktisadi dalgalanmaların gittikçe daha senkronize olduğunu savunuyordu. Gelişmekte olan ülkelerin hisse senedi piyasalarında 2008 başından itibaren görülen düşüşler bu görüşün kanıtı olarak sunuluyordu.

Karşıt görüşte olan iktisatçılar, ayrışmanın ABD'deki durgunluğun gelişmekte olan ülkeler üzerinde hiçbir etkisi olmayacağı anlamına gelmediğini belirtiyorlar ve bu ülkelerin büyüme

hızlarında yaşanacak düşüşün geçmişte yine ABD'de başlayan krizlerin ardından görülen düşüşlere kıyasla daha ılımlı olacağını ileri sürüyorlardı [1].

Bu tartışma ile ilgili olarak yapılan en kapsamlı çalışma, iktisadi dalgalanmaların gelişmiş ülkeler ve yükselen piyasa ekonomilerinin kendi içlerinde gittikçe daha senkronize olduğu ancak bu iki grup arasında ayrışma yaşandığı sonucuna vardı [2]. Bu çalışmada, yükselen piyasa ekonomilerinin 1960-1984 arasına kıyasla 1985-2005 küreselleşme döneminde kendi ayakları üzerinde daha iyi durabildikleri bulundu. Bunun ise büyük ölçüde kendi aralarında yaptıkları ticaret ve sermaye hareketleri artışından kaynaklandığı saptandı. Çalışmada varılan bir başka sonuç da ayrışmanın reel ekonomi ve finans sektöründe ayrı ayrı ele alınması gerektiğiydi. Dünya ekonomisinde ayrışma olmadığını savunanların başlıca kanıtı olan ABD'deki dalgalanmanın yükselen piyasa ekonomilerinin finans piyasaları üzerindeki etkisi yadsınmaz. Buna karşın, reel ekonomiye baktığımızda, gelişmekte olan ülkelerin küresel krizden daha az etkilendiğini ve hızla büyüme patikasına geri döndüğünü görüyoruz (Şekil 1).

Şekil 1. G-20 ülkelerinde GSYH Endeksi(2005Ç1=100)

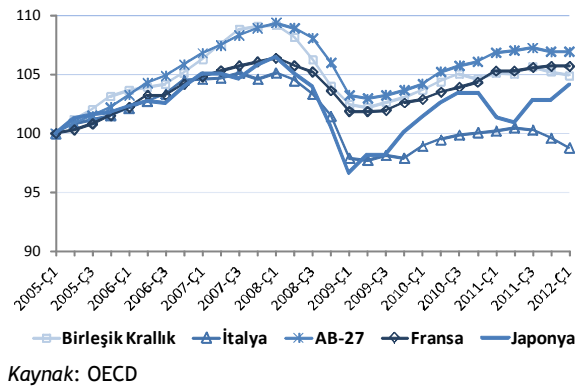
Kaynak: OECD

† Dr., Koç Üniversitesi-TÜSİAD EAF, soz@ku.edu.tr

OECD'nin mevsimsellikten arındırdığı GSYH verilerinden yararlanarak hazırlanan Şekil 1, 2008-09 küresel krizinde gelişmekte olan G-20 ülkelerinin[‡] iki çeyrek süren bir daralmanın ardından yeniden büyümeye başladıklarını ve ekonomilerinin bir sonraki çeyrekte kriz öncesi büyüklüğüne ulaştığını gösteriyor. Oysa gelişmiş G-20 ülkelerinde daralma daha uzun sürmekle kalmıyor (beş çeyrek), 2011 sonu itibarıyla toplam ekonomik büyüklükleri kriz öncesi düzeyine henüz ulaşamamış durumda.

Bu genel değerlendirmenin ardından G-20 ülkelerinin büyüme performanslarını ayrı ayrı incelediğimizde, dünya ekonomisindeki ayrışma açısından farklı eğilimler ortaya çıkıyor. 100 olarak alınan 2005 birinci çeyreğinden itibaren mevsim etkilerinden arındırılmış GSYH endeksini veren Şekil 2, küresel kriz öncesi ekonomik büyüklüğüne ulaşamayan G-20 ülkelerini kapsıyor. Bunlar kimi geçmişten gelen kimi de kriz sırasında ciddi şekilde artan kamu borcuna sahip AB üyeleri[§] ve Japonya.

Şekil 2. Kriz öncesi büyüklüğüne ulaşamayan gelişmiş G-20 ülkelerinde GSYH (2005Ç1=100)

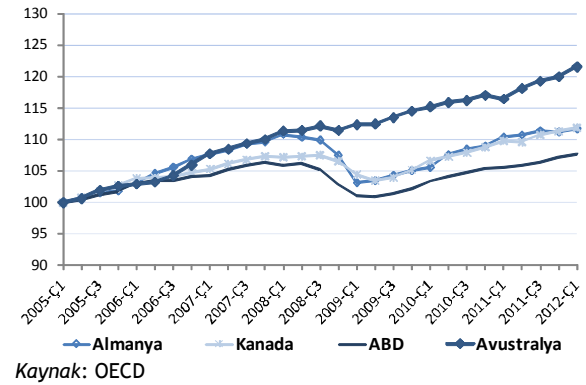

[‡] OECD'de GSYH verisi bulunmayan Suudi Arabistan yüksek kişi başına gelire sahip olmasına karşın gelişmekte olan G-20 ülkeleri arasında sayılmıştır.

[§] G-20'de Almanya, Fransa, Birleşik Krallık ve İtalya bireysel olarak yer alırken, diğer AB üyeleri AB kurumları tarafından temsil ediliyor.

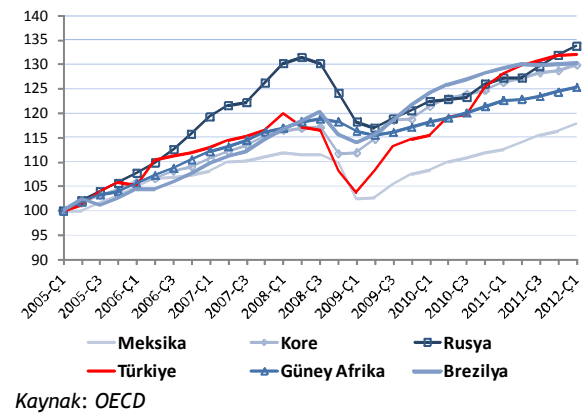
Kriz öncesi sahip olduğu ekonomik büyüklüğü aşabilen gelişmiş G-20 ülkeleri Şekil 3'te veriliyor. Kuzey Amerika ülkeleri yanında Avustralya'nın ve Avrupa Birliği içinde sadece Almanya'nın kriz öncesi ekonomik büyüklüğünü aşabildiği görülüyor.

Şekil 3. Kriz öncesi büyüklüğünü aşan gelişmiş G-20 ülkelerinde GSYH (2005Ç1=100)

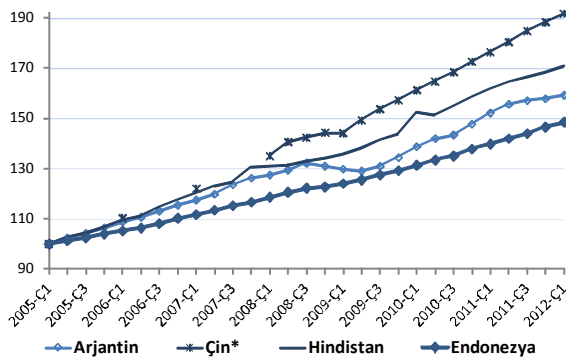
Şekil 4, küresel krizin başlangıcında daralmakla beraber, krizi atlattıp büyümesini sürdüren gelişmekte olan G-20 ülkelerini gösteriyor. Küresel kriz sürecinde ekonomisi toplamda %14 daralan Türkiye'nin de içinde bulunduğu bu grupta, krizden en çok etkilenen diğer ülkeler, ekonomileri sırasıyla %11 ve %8 daralan Rusya ve Meksika oldu. Güney Afrika, Brezilya ve Kore'de ise toplam daralma %5'in altında kaldı.

Şekil 4. Küresel krizden etkilenmekle beraber, krizi atlattıp büyümesini sürdüren gelişmekte olan G-20 ülkelerinde GSYH (2005Ç1=100)

Şekil 5'te yer alan Hindistan, Endonezya ve Çin gibi gelişmekte olan G-20 ülkelerinin ise küresel krizi ekonomilerinde bir daralma yaşamadan atlattıkları görünüyor. Küresel kriz sürecinde daralmakla beraber, ekonomisi hızla toparlanan ve 2005 yılına göre %60 büyüyen Arjantin'i de küresel krizden az etkilenen gelişmekte olan G-20 ülkeleri kategorisinde değerlendirebiliriz.

Şekil 5. Küresel krizden en az etkilenen gelişmekte olan G-20 ülkelerinde GSYH (2005Ç1=100)

Kaynak: OECD (*) OECD ve Economist

Özet olarak, finans sektörünü bir yana bırakarak reel ekonomiye odaklandığımızda ve ayrışmanın küresel bir krizin gelişmekte olan ülkeler üzerinde hiçbir etkisi olmayacağı anlamına gelmediğini kabul ettiğimizde, dünyanın en büyük ekonomilerini kapsayan G-20'de yer alan gelişmiş ülkeler ve yükselen ekonomiler arasında bir ayrışma olduğunu söyleyebiliriz. Avustralya dışında kalan gelişmiş ülkeler 2008-09 krizi öncesi ekonomik büyüklüklerine üç yıl sonra ulaşabilmiş veya henüz ulaşamamışken, Hindistan ve Endonezya'nın krizden neredeyse etkilenmediğini diğer yükselen ekonomilerin ise büyüme patikalarına hızla geri döndüğünü görüyoruz.

Gelişmiş ülkeler ve yükselen ekonomiler arasındaki bu ayrışmanın bir nedeninin yükselen ekonomilerin ihracat pazarları arasında gelişmiş ülkelerin payındaki azalma eğilimi olduğu küresel

kriz öncesinde de savunuluyordu [1]. Bu eğilimin kriz sonrasında sürüp sürmediğini, gelişmekte olan G-20 ülkelerinin ihracatı içinde gelişmiş ekonomilerin payını veren Tablo 1'de görebiliriz.

Tablo 1. Gelişmekte olan G-20 ülkelerinin ihracatı içinde gelişmiş ekonomilerin payı (%)

	ABD	Japonya	Başlıca AB*	Diğer
Çin				
2005	21,4	11,0	15,4	52,2
2008	17,7	8,1	15,9	58,3
2011	17,1	7,8	14,9	60,2
Brezilya				
2005	19,2	2,9	19,4	58,5
2008	14,0	3,1	20,5	62,4
2011	10,1	3,7	18,1	68,1
Hindistan				
2005	16,5	2,4	19,7	61,4
2008	11,8	2,0	18,5	67,7
2010	10,7	2,2	16,1	71,0
Rusya				
2005	2,6	1,5	34,4	61,5
2008	2,9	2,2	36,1	58,8
2011	3,4	3,0	30,9	62,7
Endonezya				
2005	11,5	21,1	10,7	56,7
2008	9,5	20,2	10,1	60,2
2011	8,1	16,6	9,1	66,2
Arjantin				
2005	11,4	0,7	14,3	73,6
2008	7,7	0,7	16,0	76,6
2011	5,1	1,0	14,4	79,5
Meksika				
2005	85,8	0,7	3,9	9,6
2008	80,3	0,7	5,3	13,8
2011	78,7	0,6	4,8	15,8
Kore				
2005	14,6	8,4	11,1	65,9
2008	11,0	6,7	8,7	73,6
2011	10,2	7,1	6,0	76,7
G. Afrika				
2005	10,4	11,0	33,4	45,2
2008	10,8	11,0	28,5	49,7
2011	9,0	8,2	19,9	62,9
Türkiye				
2005	6,7	0,3	43,0	50,0
2008	3,3	0,3	34,0	62,4
2011	3,4	0,2	34,4	62,0

Kaynak: COMTRADE

(*) Almanya, Belçika, Birleşik Krallık, Fransa, Hollanda, İspanya, İtalya

Tablo 1, ABD'nin Çin ihracatı içindeki payının 2005-2008 arasında %21,4'ten %17,7'ye indiğini, sonraki üç yıl içinde ise düşüş eğiliminin daha ılımlı bir düzeyde sürdüğüne işaret ediyor. 2005-2008 döneminde ABD'nin ihracat içindeki payında sadece Rusya ve Güney Afrika'da hafif bir artış söz konusuken diğer gelişmekte olan G-20 ülkelerinde düşüş var. Küresel kriz sonrasında baktığımızda ise ABD'nin ihracat içindeki payının dört puanla en çok Brezilya'da düştüğünü görüyoruz. ABD'nin payı Rusya ve Türkiye'de az da olsa artarken diğer gelişmekte olan G-20 ülkelerinde ılımlı düşüşler yaşanıyor.

Almanya, Belçika, Birleşik Krallık, Fransa, Hollanda, İspanya ve İtalya gibi başlıca AB üyelerinin yükselen piyasa ekonomilerinin ihracatı içindeki toplam payına baktığımızda ise Çin, Brezilya, Endonezya, Arjantin ve Meksika'da 2005-2011 arasında önemli bir değişim yaşanmadığını görüyoruz. Buna karşın başlıca AB ülkelerinin Güney Afrika'nın ihracatı içindeki payının %33'ten %20'ye indiği, Hindistan, Rusya ve Kore'de 3-5 puanlık düşüşler olduğu Tablo 1'de görülüyor. Son olarak, Türkiye'nin ihracatı içinde başlıca AB ülkelerinin payı 2005-2008 arasında %43'ten %34'e düşmekle beraber 2008-2011 döneminde bu düzeyi koruyor.

Genel olarak, gelişmiş ülkelere yapılan ihracatın payının, Rusya hariç gelişmekte olan tüm G-20 ülkelerinde azalma eğiliminde olduğunu söyleyebiliriz. Tablo 1'de verilen gelişmiş ekonomiler dışında kalan "diğer" ülkelere yapılan ihracatın payı 2005-2011 arasında Brezilya, Hindistan, Endonezya ve Kore'de yaklaşık 10, Çin'de 8, Arjantin ve Meksika'da 6 puan artmış durumda. En yüksek artışlar ise diğer ülkelerin payının %45'ten %63'e çıktığı Güney Afrika ve 12

puanlık artışla %50'den %62'ye ulaştığı Türkiye'de gerçekleşiyor. Ancak Türkiye'de artış eğilimi 2008'de duruyor.

Kısaca, 2005-2008 arasında G-20'de yer alan yükselen piyasa ekonomilerinin**, ihracatları içinde diğer gelişmekte olan ülkelerin payını %45-65 bandından %50-73 bandına yükselttiklerini ve bunun 2008-09 küresel krizini hafif atlatmalarında etkili olduğunu söyleyebiliriz. Bu oranın daha da yükselerek 2011'de %60-77 arasında gerçekleşmesi ise yükselen piyasa ekonomilerinin, önümüzdeki dönemde AB'deki borç krizinin derinleşmesi ya da ABD'nin yeniden durgunluğa girmesi durumunda yaşanabilecek bir küresel krizi, 2008-09 krizinden genel olarak daha hafif atlatmalarını sağlayabileceğine işaret ediyor. Ancak istisnalar da var. İhracatının halen %80'e yakını ABD'ye yapan Meksika ile ihracatı doğal kaynaklar, özellikle de doğalgaz ağırlıklı olan ve 2005-2011 arasında ihracatı içinde gelişmekte olan ülkelerin payını artırmayan Rusya bunlar arasında sayılabilir. 2005-2008 arasında %50'den %62'ye çıkmakla beraber dünyanın en büyük üç ekonomik bölgesi dışında kalan ülkelere yönelik ihracatının payı 2008'den bu yana artmayan Türkiye de diğer G-20 ülkelerine göre daha kırılabilir diyebiliriz.

Gelişmiş ülkeler ile yükselen piyasa ekonomileri arasında ayrışmayı mümkün kılan başka gelişmeler de oldu. Bunlar arasında, yükselen piyasa ekonomilerinin 1990'lı yılların ortasından 2000'li yılların başına kadar yaşadıkları krizlerden çıkardıkları dersler sonucunda uyguladıkları yapısal ve kurumsal reformların yer aldığını göz ardı etmemek gerek [3].

** Diğer ülkelerin payının %70'in üzerinde olduğu Arjantin ve ihracatının %86'sını ABD'ye yapan Meksika hariç.

Son olarak, yükselen piyasa ekonomilerinde yurtiçi talebin hızla artması, ayrışmayı sağlayan etmenler arasında sayılıyor [1]. Tablo 2, yurtiçi talebin iki bileşeni olan nihai tüketim harcamaları ve sabit sermaye yatırımlarında 2005'ten bu yana gerçekleşen yıllık ortalama artışı veriyor.

Tablo 2. 2005-2011 döneminde gelişmekte olan G-20 ülkeleri için yıllık ortalama iç talep ve GSYH artışı (%)

	Nihai tüketim harcamaları	Sabit sermaye yatırımları	GSYH
Çin	9	13	11
Brezilya	5	9	4
Hindistan	8	9	8
Rusya	9	7	4
Endonezya	5	7	6
Arjantin	7	12	7
Meksika	2	3	2
Kore*	3	2	4
G. Afrika*	4	7	3
Türkiye	4	4	4
Gelişmiş OECD	1	-2	1

Kaynak: Dünya Bankası (*) 2005-2010

Tablo 2'ye göre sabit fiyatlarla nihai tüketim harcamaları Çin ve Rusya'da %9; Hindistan'da %8; Arjantin'de %7, Brezilya ve Endonezya'da %5 yıllık ortalama artış gösterdi. Küresel krizi kapsayan bu dönemde Türkiye, Güney Afrika, Kore ve Meksika'da iç talep artışı daha düşük olmakla beraber gelişmiş ülkelerde yaşanan %1'lik artışın üzerinde gerçekleşti.

2005-2011 döneminde sabit sermaye yatırımlarının ortalama artış hızındaki ayrışma ise daha çarpıcı oldu. Sabit sermaye yatırımları gelişmiş OECD ülkelerinde yıllık %2 azalırken Çin'de %13, Arjantin'de %12, Brezilya ve Hindistan'da %9 artış yaşandı. Böylece ayrışmayı uzun dönem büyüme eğiliminden sapma olarak ele almak gerektiğini ve bu açıdan bakınca gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında

ayrışma olmadığını [4] savunanlar -en azından krizden çıkış dönemi için- yanılmış oldu.

Sonuç olarak, finans piyasaları bir yana bırakılırsa GSYH ile temsil edilen reel ekonomi açısından 2008-09 küresel krizi sürecinde gelişmiş ülkeler ile yükselen piyasa ekonomileri arasında bir ayrışma olduğu söylenebilir. Gelişmekte olan ekonomilerin iç pazarlarının hızla büyümesi ve ihracatları içinde diğer gelişmekte olan ülkelerin payının artması gibi gelişmeler, bu ayrışmanın giderek daha da belirginleşmesini sağlayabilir. Böylece önümüzdeki dönemde gelişmiş ekonomilerde yaşanabilecek bir kriz, genel olarak yükselen piyasa ekonomilerini 2008-09 krizine kıyasla daha az etkiler. Ancak ayrışmanın halen dünya ekonomisinin %57'sine sahip gelişmiş ülkelerdeki olası bir gerilemeyi dengelemesi zor görünüyor. 2009 yılında Çin, Hindistan ve Endonezya'nın büyümeye devam etmesi, dünyada bir daralma yaşanmasının önüne geçememişti [5]. Türkiye'ye gelince, ihracatı içinde gelişmekte olan ülkelerin payının 2008'den bu yana artmaması ve iç talep artışının dış dengede aşırı bozulma yaratması nedeniyle sınırlı olması, gelişmiş ülkelere kaynaklanabilecek yeni bir kriz karşısında ülkeyi diğer yükselen G-20 ekonomilerine göre daha kırılgan yapıyor.

Kaynaklar

[1] Economist, 2008, "The decoupling debate", Economist, 6 Mart 2008

[2] Prasad, E., C. Otko ve M. A. Kose, 2008, "Dissecting the decoupling debate", VOXEU

[3] Altuğ, S., 2010, "İktisadi Dalgalanmalar: Burns-Mitchell'dan Kydland-Prescott'a", Ekoform, Sayı 4

[4] Wälti, S., 2009, "The myth of decoupling", VOXEU

[5] Eğilmez, M., 2009, "Decoupling hipotezine ne oldu?", Radikal 24/12/2009